

Bożena Tołwińska

Dostęp do mediów w szkole a szanse edukacyjne uczniów

Celem mojego artykułu jest ukazanie roli szkoły w przygotowaniu uczniów do bycia w społeczeństwie informacyjnym, posługując się dostępnymi badaniami wskazanie słabych obszarów, wymagających zmiany. Przegląd badań prowadzonych przez różnych autorów, wybór niektórych aspektów oraz ich zestawienie najpierw w ujęciu ogólnopolskim¹, a następnie lokalnym² pozwoli mi zarysować podjęty problem.

Wobec postępujących rozwarstwień w warunkach życia grup społecznych, szkole wyznacza się rolę wyrównywania szans edukacyjnych. Zapotrzebowanie społeczeństwa na dobrą jakość edukacji jest bardzo duże, bowiem jest ona postrzegana jako czynnik zapewniający powodzenie życiowe. Współcześnie szanse edukacyjne są związane z dostępem do nowoczesnych środków pozyskiwania informacji, zwłaszcza komputera z podłączeniem internetowym, ale dostęp ten nie oznacza tylko fizycznego aspektu, czy podstawowej

¹ A. Bogaj, S. M. Kwiatkowski, G. Młynarczyk, *Infrastruktura medialna szkół*, Warszawa 2000; R. Piwowarski, *Infrastruktura oświaty oraz potrzeby inwestycyjne szkolnictwa*, [w:] *Zmiany w systemie oświaty. Wyniki badań empirycznych*, Warszawa 2002.

² K. Pokorna-Ignatowicz, M. Lisowska-Magdziarz, T. Sławińska, *Korzystanie z mediów masowych przez gimnazjalistów*, [w:] *Media a edukacja*, W. Strykowski (red.), Poznań 2000; D. Bilski, *Przygotowanie uczniów do korzystania z Internetu w średniej szkole ogólnokształcącej*, [w:] *Media...*, W. Strykowski (red.), op. cit.; R. Pęczkowski, M. Wrońska, *Przygotowanie szkół do realizacji edukacji czytelnicy i medialnej*, [w:] *Media...*, W. Strykowski (red.), op. cit.; B. Kokott, *Środki komunikacji społecznej we współczesnej szkole*, [w:] *Komunikacja i podmiotowość w relacjach szkolnych*, S. Badora, D. Marzec, J. Kosmala (red.), Częstochowa 2000-2001.

obsługi, lecz umiejętności wykorzystania możliwości, jakie dają media. W związku z tym, chciałabym zwrócić uwagę na aktualną sytuację polskich szkół pod względem wyposażenia medialnego oraz wykorzystywania mediów przez nauczycieli do uzyskiwania lepszych efektów edukacyjnych i tworzenia doświadczeń uczniów umożliwiających im uczestnictwo w nowoczesnym społeczeństwie.

Wraz z coraz szerszym wpływem elektronicznych mediów na wszystkie dziedziny naszego życia – edukację, pracę, zabawę, pojawiły się dyskusje nad rolą szkoły i nauczyciela we współczesnym świecie. Przebrzmiewały w nich głosy o ich zbędnym istnieniu, ponieważ komputery i Internet mogą zastąpić tradycyjne instytucje. Niewątpliwie szkoła straciła monopol na przekazywanie wiedzy o otaczającym świecie. Nowoczesne techniki wykorzystujące słowo, obraz, dźwięk prezentują informacje barwnie, żywo, absorbując uwagę, jednak, ani szkoła, ani nauczyciel, nie tylko nie stają się zbędni, ale ich role komplikują się, stają się trudniejsze i ważne. Wśród wielu zadań szkoły te najważniejsze to przygotowanie ucznia do życia w społeczeństwie globalnym, wielokulturowym, informacyjnym, w którym sytuacja życiowa każdego człowieka będzie uwarunkowana zdobytą wiedzą. Wpływ na nią ma dostęp do informacji, który jest współcześnie wyznaczony dostępem do nowoczesnych mediów, zwłaszcza komputera i Internetu.

Rozpoznawanie świata medialnego stanowi nowy, ale już ciągle obszar refleksji naukowej i nie może być inaczej skoro współczesność podsuwa nam coraz doskonalsze, ułatwiające życie, oszczędzające czas nowości techniczne. Dla równowagi, można by wymienić sporo zjawisk źle wpływających na kondycję człowieka wynikających z postępu. Obecna wiedza o mediach i obserwacja otaczającej rzeczywistości nie pozwalają na jednostronny stosunek wobec nich, aby sprawnie funkcjonować powinniśmy znać i wykorzystywać ich ogromne i ciągle nowe możliwości do wspomaganiania swojej pracy i edukacji, ale też być świadomym niebezpieczeństw. Kontakt z mediami pochłania coraz więcej naszego czasu (mimo że czas wykonywania jakiejś czynności jest krótszy) i to jest powód dla którego powinniśmy je rozumieć, nie tylko je używać – uczyć się, pracować, bawić z ich pośrednictwem. Ten kierunek – edukacji medialnej w sensie nie tylko umiejętności obsługi, ale świadomego wybierania wartościowych ofert, umiejętności poruszania się w gąszczu informacji, a od każdej istnieją jeszcze następne odsyłacze i proponowane

połączenia, jest obecny w teorii, natomiast jest potrzeba szybkiego przeniesienia go do praktyki. Młodzi ludzie są zafascynowani współczesną technologią, najczęściej poznają ją samodzielnie, a więc konieczne jest zwiększenie roli szkoły w nabywaniu przez nich doświadczeń związanych z powszechnym dostępem do informacji.

Nurt ten niesie duże możliwości rozwojowe, jednocześnie pozostawiając tych, którzy nie korzystają z oferty proponowanej przez technologie informacyjne. Niestety i to również jest cechą współczesnych społeczeństw, na marginesie pozostają ci, którzy chcieliby mieć dostęp do nowoczesnych środków (komputer, Internet) lub mają ten dostęp w bardzo ograniczonym zakresie, niezapewniającym korzystania z możliwości jakie one stwarzają. Oczywiście, mając na uwadze szanse edukacyjne nie traktują dostępu do mediów jako jedynego czynnika ich intensyfikacji³, ale jako jeden spośród wielu, bardzo ważny w kontekście rozwoju społeczeństwa informacyjnego, czy poszerzonego europejskiego obszaru ekonomicznego i społecznego. Ten zmieniony kontekst będzie stymulował zapotrzebowanie na wysokokwalifikowane kadry potrafiące przetwarzać informacje.

Jeżeli wokół szkoły zmieniło się tak wiele, zmieniła się młodzież uczęszczająca do szkół, to sama szkoła nie może być „ostoją” tradycyjnych metod uczenia z tablicą i kredą jako głównymi środkami dydaktycznymi⁴. Podniesienie jakości edukacji, jako celu reformy 99, jako realizacji jednego z głównych priorytetów polityki oświatowej Unii Europejskiej⁵ i również jako wyrazu indywidualnych potrzeb uczestników procesu kształcenia, oznacza, m.in., zbliżanie szkoły do rzeczywistego życia, poprzez stosowanie nowoczesnych środków dydaktycznych. Mają one z jednej strony „ożywić” i uatrakcyjnić dydaktykę, pomagać osiągać lepsze efekty, z drugiej pozwolić na nabywanie przez ucznia umiejętności potrzebnych za murami szkoły – samodzielnego pozyskiwania informacji i aktualizowania wiedzy, komunikowania się i współdziałania w sieci komputerowej, dostrzegania i sięgania po coraz nowsze możliwości rozwojowe.

³ R. Piwowarski, *Szanse edukacyjne dziecka we współczesnym świecie*, [w:] *Dziecko – Nauczyciel – Rodzice. Konteksty edukacyjne*, R. Piwowarski (red.), Białystok – Warszawa 2003.

⁴ T. Goban-Klas, *Szkoła w erze cyfrowej, czyli poza lekcję, książkę i kredę*, [w:] *Media...*, W. Strykowski (red.), op.cit.

⁵ G. Tadeusiewicz, *Edukacja w Europie*, Warszawa – Łódź 1997.

Uczeń opuszczający mury szkoły, musi rozumieć otaczający zewnętrzny świat, dzięki edukacji może dowiadywać się o tym świecie (jak jest, jakie są najważniejsze przemiany cywilizacji), ale żeby go rzeczywiście rozumieć i być gotowym do aktywnego uczestnictwa, poprzez sięganie po nowe możliwości, które przybiorą na sile w globalnym obszarze, powinien doświadczać ich w szkole.

Rola szkoły jako miejsca nabywania przez uczniów umiejętności niezbędnych w społeczeństwie informacyjnym jest oceniana pesymistycznie⁶ zwłaszcza dotyczy to środowisk wiejskich, zatem należy skupiać największe środki na przewyżczenie stanu, że szanse edukacyjne dziecka są wyznaczone miejscem urodzenia, czy statusem ekonomicznym rodziny. Na obraz ten ma wpływ wyposażenie medialne szkół oraz stan przygotowania nauczycieli do nowych zadań związanych ze stosowaniem mediów, by zmniejszyć dystans pomiędzy życiem szkolnym a tym co dzieje się wokół.

Danych na ten temat dostarczają ogólnopolskie badania przeprowadzone przez IBE w 1998 r.⁷ Wytypowano 9 okręgów, a w nich po 10 szkół, łącznie podstawowych i ponadpodstawowych. Prawie wszystkie badane szkoły – 90% posiadały komputery, stanowiące zwłaszcza wyposażenie pracowni komputerowych, rzadko był to sprzęt znajdujący się w salach przedmiotowych. Głównie były one wykorzystywane do nauki podstawowej ich obsługi. Gdy chodzi o nauczycieli, zwiększa się ich zainteresowanie możliwościami wykorzystania komputera w nauczaniu określonego przedmiotu, czy przygotowywania pomocy do zajęć – 15% nauczycieli robi to systematycznie, 11% dosyć często, 14% od czasu do czasu.

Ponad połowa badanych szkół posiadała dostęp do Internetu, pozostała część miała uzyskać podłączenie w ciągu najbliższych tygodni, jednak tylko w niewielu szkołach mogli korzystać z niego wszyscy uczniowie, raczej uczestnicy zajęć dodatkowych. Zarówno nauczyciele jak i uczniowie zgłaszali trudności w dostępie do Internetu. Rzadkością były programy multimedialne w wyposażeniu bibliotek szkolnych, jak również wykorzystywane na lekcjach do wspomagania procesu dydaktycznego. Młodzież posiadająca dostęp do komputera w domu lub szkole, najczęściej wykorzystywała go

⁶ J. Bednarek, *Edukacyjne wyzwania społeczeństwa informacyjnego*, [w:] *Media...*, W. Strykowski (red.), op. cit.

⁷ A. Bogaj, S. M. Kwiatkowski, G. Młynarczyk, *Infrastruktura medialna...*, op. cit.

jako źródło rozrywki, niewielka była znajomość innych możliwości jego wykorzystania.

Kolejne duże badania pod względem próby i o ogólnopolskim zasięgu przeprowadzone przez R. Piwowarskiego⁸ zawierają stan infrastruktury szkół podstawowych i gimnazjów i m.in. wyposażenie w komputery i podłączenia internetowe. W roku szkolnym 2001/2002 wiele placówek posiadało pracownię komputerową oraz 85% pracowni z podłączeniem do Internetu. Prawie wszystkie gimnazja posiadają pracownie komputerowe z Internetem. Mimo dużej dynamiki wzrostu ilości nowoczesnych mediów w szkołach ciągle jest on niewystarczający, gdyż na jeden komputer przypada ok. 50 uczniów w szkole podstawowej, 36,6 uczniów w gimnazjach miejskich i 21,6 w gimnazjach wiejskich⁹, dla porównania w krajach Unii Europejskiej na jeden komputer przypada średnio 10 uczniów¹⁰.

Jest to statystyczny obraz i zważywszy na ekonomiczne (niestety) uwarunkowania funkcjonowania szkół możliwy do zaakceptowania, (na pewno też od czasu prowadzenia badań sytuacja ta zmieniła się na lepsze), natomiast gdy przyjrzymy się badaniom o mniejszym zasięgu to bardziej będzie można zobaczyć grupę uczniów, która pozbawiona pełnego dostępu do nowoczesnych środków, z gorszą samooceną swoich umiejętności, może nie stać się aktywnym uczestnikiem społeczeństwa wiedzy.

W badaniach przeprowadzonych wśród 440 krakowskich gimnazjalistów¹¹ okazało się, że ok. 60% osób przyznało się do nieumiejętności korzystania z Internetu, a ci, którzy potrafią, nabywali tę umiejętność poza szkołą, jednocześnie tylko ok. 20% posiada komputer z dostępem do Internetu w domu.

Znikomą rolę szkoły w kształceniu umiejętności wykorzystywania mediów przez uczniów obrazują badania D. Bilskiego¹², ukazujące, że chociaż chęć poznawania Internetu wśród uczniów jest bardzo duża, nie jest on wykorzystywany do realizacji innych zajęć, niż informatyka. Sondaż diagnostyczny przeprowadzony wśród

⁸ R. Piwowarski, *Infrastruktura oświaty...*, op. cit.

⁹ Ibidem.

¹⁰ www.Literka.pl Internetowy magazyn publikacji.

¹¹ K. Pokorna-Ignatowicz, M. Lisowska-Magdziarz, T. Sławińska, *Korzystanie z mediów masowych przez gimnazjalistów*, [w:] *Media...*, W. Strykowski (red.), op. cit.

¹² D. Bilski, *Przygotowanie uczniów do korzystania z Internetu w średniej szkole ogólnokształcącej*, [w:] *Media...*, W. Strykowski (red.), op. cit.

nauczycieli 306 szkół podstawowych województwa podkarpackiego¹³ pokazał, iż wprawdzie infrastruktura medialna szkół polepsza się, to jednak wykorzystywanie mediów przez nauczycieli i ich dostęp uczniom jest bardzo ograniczony, zarezerwowany upoważnionym osobom, głównie nauczycielom informatyki, zaledwie 7,63% nauczycieli wykorzystuje zasoby sieci Internet i to dzięki dostępowi do prywatnego sprzętu.

Na konieczność znacznie lepszego wyposażenia szkoły w komputery i Internet i upowszechnienia dostępu do nich większej rzeszy uczniów i nauczycieli wskazali respondenci w badaniach przeprowadzonych w średnich szkołach w Częstochowie¹⁴. Nauczyciele doskonale zdają sobie sprawę z konieczności rozwijania swoich umiejętności wykorzystywania elektronicznych mediów, wiedzą, że są one szczególnie ważne w kształtowaniu oblicza nowoczesnej szkoły, jednocześnie jedynie 20,7% uczniów (spośród 817) wskazało nauczycieli jako źródło wiedzy i doświadczeń w korzystaniu z technik medialnych. Jest to pozytywne, że uczniowie wykazują dużą aktywność w samodzielnym rozpoznawaniu nowoczesnych mediów, jednak czy mogą pozostawać tylko w kręgu doświadczeń koleżeńskich i własnych wobec tak ekspansywnego medium?

Powszechne przekonanie nauczycieli o lepszych efektach edukacyjnych z zastosowaniem nowoczesnych mediów rozmija się z ich doświadczeniami i w zestawieniu z nieumiejętnością nazwania konkretnych korzyści wydaje się być „pozorne, zasłyszane i powielane”¹⁵. Autor badań nad kulturą informatyczną nauczycieli szkół podstawowych¹⁶ wśród badanych nie znajduje przejawów jej istnienia i równie pesymistyczne jest to, że obserwuje postawę niezaangażowania nauczycieli w rozwijanie swoich kompetencji, prawdopodobna jest też chęć bycia nowoczesnym nauczycielem i poddania się modzie stosowania „media-bibelotów” lub bezsilność wobec zmian i wyczekiwanie, że jednak nieuchronnie nadejdą.

¹³ R. Pęczkowski, M. Wrońska, *Przygotowanie szkół do realizacji edukacji czytelniczej i medialnej*, [w:] *Media...*, W. Strykowski (red.), op. cit.

¹⁴ B. Kokott, *Środki komunikacji społecznej we współczesnej szkole*, [w:] *Komunikacja...*, S. Badora, D. Marzec, J. Kosmala (red.), op. cit.

¹⁵ A. Wąsiński, *Poziom kultury informatycznej nauczycieli szkół podstawowych*, [w:] *Komunikacja interakcyjna człowieka z komputerem*, S. Juszczyk (red.), Kraków 2000.

¹⁶ Ibidem.

Tych kilka egzemplifikacji z różnych obszarów naszego kraju, z różnych szkół, pozwala na wyciągnięcie kilku wniosków.

Mimo iż wyposażenie szkół polepsza się, opracowano również standardy wyposażenia szkół w media¹⁷, nie są możliwe kompromisy finansowe wobec jeszcze wielu potrzeb, a także konieczności uaktualniania wyposażenia medialnego.

Jednak, poza obrazem statystycznym, który na pewno będzie zmieniał się w pożądanym kierunku, niewątpliwie ważniejszą stroną jest dostęp do nowoczesnych mediów wyznaczony postawami nauczycieli wobec nowości – na ile oni potrafią (będą potrafili) aplikować do swojej praktyki szerokie możliwości mediów, przygotowując w ten sposób ucznia do odbioru przekazów medialnych, operowania informacjami, wykorzystania mediów do własnego rozwoju, korzystania z szans edukacji na odległość. Zarówno brak fizycznego dostępu, jak i dostęp nieukierunkowany, intuicyjny, szanse te ogranicza, albo zaprzepaszcza. Penetrowanie największej biblioteki świata może okazać się pracą intelektualną bardzo satysfakcjonującą, ale wraz z powiększaniem się zbiorów, ona wymaga coraz większych umiejętności.

Nawet jeżeli uznamy niekorzystny wpływ mediów na kondycję ludzką, to działania powinny zmierzać w kierunku jego przezwyciężania, gdyż nie mogą pójść w stronę ignorowania ich obecności, szkoła jest pod wpływem zmian cywilizacyjnych, oczekuje się więc, szybszego absorbowania tych zmian oraz eliminowania czynników, które mogłyby być powodem wykluczeń ze społeczeństwa wiedzy. Szkoły muszą uzyskać tu wsparcie, od władz centralnych, jednostek samorządów i uczelni kształcących nauczycieli w postaci dobrze przygotowanej kadry.

Nowoczesna szkoła to również organizacja odznaczająca się kulturą nasyconą wartościami humanistycznymi i dla tych samych wartości – podmiotowości ucznia, jego aktywności, samodzielności muszą być eliminowane podziały na posiadających dostęp i nie posiadających.

■

¹⁷ A. Bogaj, S. M. Kwiatkowski, *Standardy wyposażenia i obudowy medialnej przedmiotów ogólnokształcących. Szkoła podstawowa*, Warszawa 2002.